

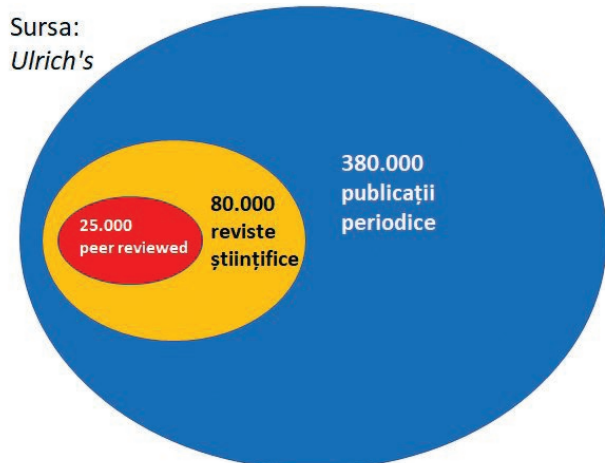
Tendențe la nivel mondial în privința revistelor științifice

dr. Nicoleta-Roxana DINU, bibliotecar
Biblioteca Națională a României. Biroul Biblioteca Digitală
bdul Unirii, nr. 22, cod poștal 030833, sector 3, București
tel.: +4021.3142430-34 / 1051, e-mail: roxana.dinu@bibnat.ro

1. Introducere

Primele reviste științifice au apărut în anul 1665 (*Journal des Savants*, în Franța, și *Philosophical Transactions*, în Anglia), iar din momentul acela numărul lor a crescut exponențial. Conform Ulrich's Periodicals Directory (Ulrich's, 2018) se publică în lume peste 380.000 de publicații periodice, dintre care 80.000 sunt științifice iar 25.000 din cele 80.000 sunt evaluate de tip peer review.

Revistele electronice, care se editează cu o mai mare ușurință decât în trecut, încep să piardă din protagonism deoarece constatăm că există și alte canale de răspândire a informației științifice. Se vorbește despre un „ecosistem de informații” în care, pe lângă tradiționalele medii (reviste, cărți, conferințe) se întâlnesc rețele sociale, bloguri, repozitorii etc, prin intermediul cărora se transmit, de asemenea, informațiile științifice. În orice caz, revistele reprezintă, încă, principalul canal, și în cele ce urmează vom analiza situația lor.

2. Dispariția hârtiei și victoria formatului electronic

Revistele nu numai că sunt nevoite să concureze cu alte medii de răspândire a științei dar trebuie să concureze și între ele. Se pare că ne aflăm în fața unui număr excesiv de mare de reviste, acest lucru datorându-se și faptului că în multe universități destui profesori pun bazele unor reviste noi, cu scopul de a obține prestigiu și vizibilitate personală, deși din păcate adesea este vorba de reviste endogamice, cu un nivel scăzut de calitate. Se dă o adevărată luptă între reviste din dorința de a obține articole cât mai bune din partea autorilor și de a atrage cititori. Numărul extrem de mare, pe de o parte, și presiunea de a publica pe care o au profesorii universitari, pe

de altă parte, conduc la apariția multor articole superficiale, care mai ales dublează informațiile.

Primele reviste electronice au apărut la începutul anilor '90. În acea perioadă, lumea nu era obișnuită să citească pe suport digital și mulți simțeau nevoia să imprime textele pe hârtie. Ba mai mult, multe persoane imprimeau mesajele venite prin email și le păstrau în mape! Nefiind obișnuiți să citească direct de pe ecran, ei considerau inutile acest tip de reviste. Dar după mai bine de un sfert de secol, revistele electronice se bucură de atât de multe avantaje în comparație cu cele pe hârtie, încât se observă numeroase semne care conduc la ideea că revistele pe suport hârtie sunt pe cale de dispariție. Printre atuurile oferite de revistele electronice, putem aminti:

1. răspândirea imediată la nivel mondial;
2. căutare de cuvinte la nivel de text;
3. mărirea sau micșorarea mărimii caracterelor, în funcție de cum se dorește.

Majoritatea experților sunt de părere că nu își are nicio logică publicarea doar pe hârtie a unei reviste, întrucât distribuirea sa destul de costisitoare și destul de restrânsă nu compensează eforturile de a o edita. Se observă din ce în ce mai mult faptul că revistele care se publică în ambele variante, pe hârtie și în format electronic, au început să renunțe la varianta tradițională, din cauza costurilor ridicate și a lipsei de eficiență în a transmite mesajul științific la nivel universal.

3. Accesul deschis

Ca o consecință a publicării online și a renunțării la versiunea tipărită, o altă tendință majoră actuală este publicarea în acces deschis (*open access*). Cunoscută și sub numele de „mișcarea open access”, aceasta a apărut la începutul anilor 2000 ca o reacție la scumpirea tarifelor abonamentelor la reviste. Editurile, în special cele mari, cum sunt Elsevier, Springer, Kluwer..., măriseră propriile tarife cu mult peste IPC (Indicele Prețurilor de Consum) pentru a compensa anulările la abonamente (anulări ce au apărut datorită colaborării între biblioteci și datorită facilității de a obține copii ale articolelor individuale, fără a fi abonat). Mișcarea *open access* a cunoscut un avânt inimaginabil, în prezent peste 50% din articolele publicate la nivel global sunt disponibile gratuit. Se estimează că în anul 2040 toate revistele din medial online vor fi în acces deschis (<https://www.iber-campus.es/casi-la-mitad-de-los-articulos-cientificos-estan-ya-en-acceso-36381.htm>).

Cum deja se știe, accesul deschis poate fi realizat prin două modalități: 1) ruta verde (*green path*), cunoscută de asemenea

ca „autoarhivarea“, autorii arhivează sau depozitează lucrările în acces deschis (de exemplu, în repozitoriul instituțional al organizației de care aparține autorul, sau în repozitoriul pe o anumită tematică, publice, cum sunt E-LIS, Repec, arXiv). Pentru acest lucru este nevoie de permisul editurii unde se publică revista, deoarece ea este proprietarul copyright-ului, în mod implicit; 2) ruta galbenă (*gold path*), de asemenea cunoscută ca publicarea în reviste care sunt în acces deschis. Revistele științifice în acces deschis (*open access journals*) oferă posibilitatea de a publica în acces deschis articolele instant (trecând, de asemenea, printr-un proces de evaluare de tip peer review), plătindu-se, în general, așa-numitul *article processing charge (APC)*, ce oscilează între 500 și 3.000 US\$. A plăti pentru a publica este o realitate surprinzătoare pentru unii autori, care consideră că ar trebui să se întâmple invers: editura să fie cea care să plătească pe cei care publică. Totuși, plata unui APC reprezintă recunoașterea activității editorilor care, pe lângă faptul că depun o muncă titanică în a corecta manuscrisele (copy editing), reface grafice și imagini, macheta, a promova conținutul în mediul online, au propriile cheltuieli în a menține activitatea editorială în condiții optime.

Trebuie menționat că a plăti pentru a publica este valabil numai pentru editurile comerciale, nu și pentru instituțiile publice care editează reviste (universități, ministere, biblioteci naționale etc.). Acestea din urmă ar trebui să dea prioritate misiunii sale ca instituție publică și să ofere conținutul revistelor sale în acces deschis, online.

4. Calitatea revistelor științifice. Citări

Forma cea mai cunoscută de a recunoaște calitatea unei reviste o reprezintă contabilizarea numărului de citări pe care le primesc articolele dintr-o revistă. Imediat ce a fost publicată revista, cei care citesc articolele (care, în majoritatea lor, sunt tot autori) citează referința bibliografică în secțiunea Bibliografie sau Referințe de la finalul articolului, dacă acel articol le-a generat idei interesante pentru cercetarea lor.

Există trei surse de indicatori de calitate bazați pe citări: JCR, SJR și Google Scholar.

1. Încă din anii '70 compania Clarivate Analytics (cunoscută anterior ca Thomson Reuters și mult mai înainte Institute for Scientific Information, ISI) publică Journal Citation Reports (JCR) unde se calculează Journal Impact Factors (JIF) pentru aproximativ 12.000 de reviste selectate după criterii extrem de severe (este vorba de revistele care fac parte din „Core collection” a bazelor de date bibliografice Web of Science- WoS). Referințele bibliografice din WoS afișează bibliografia citată la finalul fiecărui articol, permițând astfel calcularea JIF. Acești JIF se consideră a fi indicatorul ce se bucură de nivelul cel mai înalt de fiabilitate privind calitatea revistelor, în ciuda părților negative cunoscute, de exemplu acordarea unei importanțe sporite revistelor editate în limba engleză și celor de științe exacte, ignorând revistele în alte limbi și pe cele care tratează tematici din științele sociale.

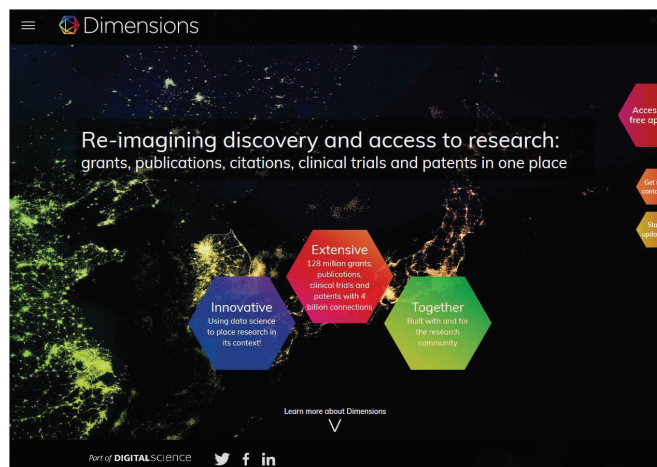
2. În 2004, editura Elsevier a înființat baza de date Scopus, ce include bibliografiile/ referințele fiecărui articol. Bazându-se pe Scopus, compania spaniolă SCImago Research Group calculează un alt indicator similar JIF-urilor, așa-numitul SCImago Journal Rank (SJR). Acest indicator este mult mai bine primit de lumea academică pentru că se calculează pentru 22.000 de reviste (cele pe care le indexează Scopus) dar luând în calcul și alte limbi, nu numai engleza și aria științelor sociale. În plus, alt avantaj al SJR-ului este acela că se poate consulta gratuit la <https://www.scimagojr.com>.

3. Google dispune de două browsere independente: cel general, numit Google Search, binecunoscut de toți, și Google Scholar (GS) ce indexează publicațiile științifice. Deoarece, pe lângă indexarea textelor complete, GS indexează și citările, acesta este capabil să calculeze indicatorii de calitate. GS calculează indicatorul *h*, ce a fost inventat de către Jorge Hirsch în 2005. Acest indicator se poate calcula și în alte baze de date (WoS, Scopus etc., nu doar GS), atât pentru reviste cât și pentru autori, instituții, țări.

În cadrul Conferinței CRECS 2018, s-a vorbit, de asemenea, și despre noile baze de date gratuite de articole apărute anul acesta: Dimensions, aparține companiei Digital Science, <https://www.dimensions.ai>,

– IFindr, de la 1Science, <http://www.1findr.com>,

– Lens, <https://www.lens.org>.

Dimensions, de la Digital Science. O nouă lume a informației științifice gratuite. Sursă: <https://www.dimensions.ai>.

Aceste baze de date se fundamentează pe informațiile deținute de compania Crossref, cea care gestionează *Digital objects identifiers* (DOI) și care, de câteva luni, oferă în acces deschis referințele bibliografice cu bibliografiile corespondente citate.

Aceste inițiative constituie un adevărat adversar al bazelor de date contra-cost, cum sunt WoS, Scopus și altele de acest gen. Astfel de produse gratuite ajută și mai mult la extinderea mișcării open access.

Deși au impact mai mult asupra lumii ibero-americe, trebuie să enunțăm și proiectele care au fost prezentate în cadrul aceleiași Conferințe CRECS: SciELO (apărut în Brazilia și extins în Spania, Portugalia și în majoritatea țărilor latine), Redalyc (coordinat de către Universitatea Autonomă a Statului Mexic, UAEM) și Dialnet (Universitatea La Rioja, Spania). Toate acestea sunt portaluri care oferă acces la sute de reviste, cu text complet.

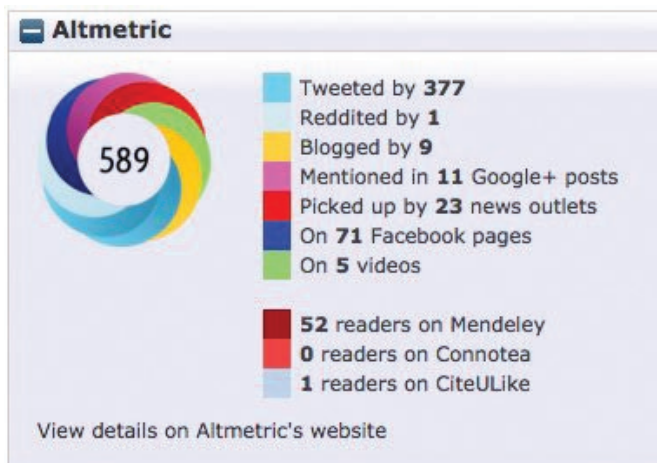
Trebuie adus în discuție sistemul Latindex, care oferă 38 de „criterii de calitate formală” pe care le trebuie să le îndeplinească orice revistă științifică. Este un ghid foarte util pentru revistele științifice care trebuie să îndeplinească protocoalele formale de publicare. Latindex este coordonat de Universitatea Națională Autonomă din Mexic (UNAM) și dispune de variate centre de colaborare în Peninsula Iberică și toată America de Sud.

5. Calitatea revistelor științifice. Altmetrica

Un alt subiect dezbătut în cadrul întâlnirii a fost gradul de utilizare și de fiabilitate a așa-numitelor altmetrici (metricile

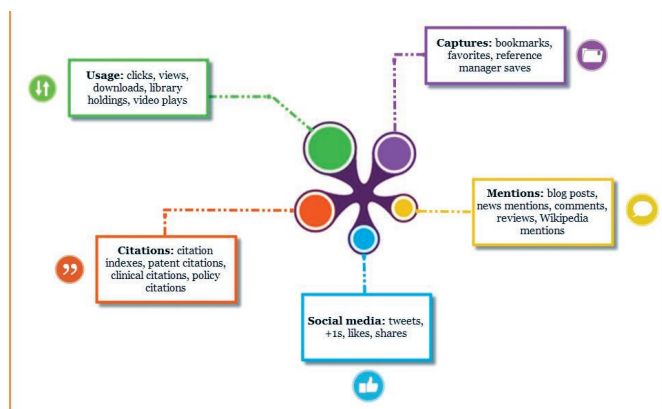
alternative sistemului de calculare a citărilor). Este vorba de măsurarea impactului articolelor, pornind de la numărul de descărcări din mediul online, numărul de citări în Twitter, de numărul like-uri în Facebook, de numărul de lecturi” din Mendeley. Concluzia desprinsă este aceea că astfel de metrici sunt interesante pentru a măsura impactul imediat (menționăm faptul că, pentru a se cunoaște impactul în citări, trebuie să se aștepte un an până se publică JIF și SJR), mai ales din afara comunității academice, dar ușor de falsificat, lucru ce s-a demonstrat în diferite ocazii.

Există companii comerciale ce vând editurilor serviciul de colectare de date altmetrice (tweets, like-uri, etichetări...) ale articolelor publicate în reviste. Cele mai cunoscute sunt: Almetric.com și Plum Analytics (proprietate a companiei Elsevier din 2017).

Exemplu de altmetrici pentru un articol, conform prezentării sub formă de „doughnut” din Almetric.com.

Sursa: <https://www.altmetric.com>.

Exemplu de almetrici pentru un articol, conform prezentării sub formă de „floare” din Plum Analytics.

Sursa: <https://plumanalytics.com>.

6. Promovare și marketing

Numărul din ce în ce mai ridicat de reviste și existența altor canale de informație (repozite, rețele sociale) conduc la apariția unei lupte acerbe, iar soluția care se dovedește eficientă este în mâinile editorilor: crearea de strategii de promovare prin care articolele să aibă mai mare vizibilitate, să atragă mai mulți cititori și cât mai multe citări.

Pe parcursul Conferinței CRECS 2018, marketing-ul a fost un subiect omniprezent în comunicările din program. Actuala situație relevă faptul că autorii, deși sunt încurajați de editori să facă cunoscute articolele sale printre colegi și

să le depoziteze, imediat sau după o anumită perioadă de embargo sau time wall (conform politicii fiecărei reviste, în repozite instituționale și tematice și în rețele sociale științifice [Academia.edu, ResearchGate, Mendeley]), aceștia nu se văd interesați în a o face, motivând lipsa de timp și necunoașterea mijloacelor de acțiune. Prin urmare, însuși editorii trebuie să își promoveze activitatea editorială, condiție obligatorie pentru dezvoltarea și subexistența unei reviste științifice.

Așadar, pentru ca revistele să fie vizibile la nivel internațional, editorii trebuie să fie participe la conferințe, congrese, la cursuri de specialitate, să anunțe call for papers (CfP) pentru numerele în curs de publicare atât pe site-ul propriu cât și prin listele de emailuri și, nu în ultimul rând, să fie prezente în rețele sociale generale și cele academice.

Bibliografie:

1. ABADAL, Ernest (ed.). (2017). *Revistas científicas: situación actual y retos de futuro*. Barcelona: Edicions UB, 2017. Disponibil pe Internet la adresa <http://www.publicacions.ub.edu/ficha.aspx?cod=08744>.
2. APARICIO, Alicia ; BANZATO, Guillermo ; GUSTAVO, Liberatore (2016). *Manual de gestión editorial de revistas científicas de ciencias sociales y humanas: buenas prácticas y criterios de calidad*. Buenos Aires: Clacso, Caicyt-Conicet, Pisac. Facultades de Ciencias Sociales y Humanas, Ministerio de Ciencia y Tecnología, Ministerio de Educación y Deportes, Red de Editoriales de Universidades Nacionales. Disponibil pe Internet la adresa http://www.mincyt.gob.ar/_post/descargar.php?idAdjuntoArchivo=50768, <http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/libros/pm.482/pm.482.pdf>.
3. Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología (2012). *Manual de buenas prácticas en la edición de revistas científicas*. Madrid: Fecyt, 2013. Disponibil pe Internet la adresa <https://www.fecyt.es/es/system/files/publications/attachments/2014/11/manual-de-buenas-practicas-en-la-edicion-de-revistas-cientificas.pdf>.
4. BADIA, Giovanna (2013). *Comparing the indexing of cited journals to identify the premier database for a specific discipline*. Disponibil pe Internet la adresa <https://www.sla.org/wp-content/uploads/2013/07/Sun-Badia-ComparingIndexing.pdf>.
5. BAIGET, Tomàs ; TORRES-SALINAS, Daniel (2013). *Informe APEI. Publicación en revistas científicas*. Disponibil pe Internet la adresa <http://eprints.rclis.org/20321>.
6. DELGADO-LÓPEZ-CÓZAR, Emilio ; RUIZ-PÉREZ, Rafael ; JIMÉNEZ-CONTRERAS, Evaristo (2007). *La edición de revistas científicas. Directrices, criterios y modelos de evaluación*. Madrid: Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología (Fecyt), 2007. Disponibil pe Internet la adresa https://www.fecyt.es/es/system/files/publications/attachments/2014/11/la_edicion_de_revistas_cientificas_directrices_criterios_y_modelos_de_evaluacion.pdf.
7. ARCHAMBAULT, Eric et al. (2013). *Proportion of open access peer-reviewed papers at the European and world levels – 2004-2011*. European Commission DG Research & Innovation. Disponibil pe Internet la adresa http://www.science-metrix.com/pdf/SM_EC_OA_Availability_2004-2011.pdf.
8. PACKER, Abel L. ; COP, Nicholas ; LUCCISANO, Adriana ; RAMALHO, Amanda ; SPINAK, Ernesto (orgs.). (2014). *SciELO: 15 Years of open access (an analytic study of open access and scholarly communication)*. Paris: Unesco, 2014. Disponibil pe Internet la adresa <https://doi.org/10.7476/9789230012373>.
9. ULRICH'S (2018). <https://www.proquest.com/products-services/Ulrichsweb.html>